

Bölüm 20

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE CARİ İŞLEMLER AÇIĞI VE AÇIĞIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Sevim AKDEMİR¹

Giriş

Dünya ekonomisindeki küreselleşme süreciyle başlayan sermaye hareketlerindeki serbestleşme, birçok gelişmekte olan ülkede cari işlemler açığını artırmış ve açığın finansman biçimini de önemli bir ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda bir ekonominin cari işlemler bilançosu, ekonomik istikrarın sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki cari işlemler dengesizliği sebebiyle yaşanan finansal krizlerle, cari işlemler açığının nedenlerinin ve bu açıkların hangi düzeyden sonra ekonomik istikrarı bozarak krize sebep olacağı konusu önemli bir olgu haline gelmiştir. Çünkü cari işlemler açığının sürdürülemez olması, olası döviz kuru ve finansal krizlerinin bir işareti olma özelliği taşımaktadır. Doğu Asya, Meksika, Brezilya, Arjantin ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen döviz ve finansal krizlerinin en önemli sebebi, sürdürülemez boyuttaki büyük miktarda cari işlemler açığıdır. Anılan sebeplerle bir ekonominin cari işlemler bilançosu, ekonomik istikrarın sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

Genellikle kamuoyunda cari işlemler bilançosu açığının durumu hakkında bilgiler yorumlanırken, dış ticaret bilançosu açığına ilişkin analizler yapılmaktadır. Çünkü cari işlemler bilançosu açığı, dış ticaret bilançosu açığı kaynaklıdır. Cari işlemler açığı bir ekonominin, dış rekabet gücünün düşüklüğünün ve döviz açığının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Cari işlemler bilançosu, bir ekonominin döviz gelir ve giderlerini, dolayısıyla da milli gelir, istihdam, enflasyon ve büyüme oranları, döviz kuru, faiz, enflasyon oranlarını ve dış borç stokunu etkilemektedir. Ayrıca cari açığın sürdürülemez boyuta ulaşması da anılan makroekonomik değişkenleri olumsuz etkiler ve ülkenin krize girmesine sebep olur. Cari işlemler dengesi eğer açık veriyorsa bu açığın doğal olarak borçlanma ile karşılanması beklenir. Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir büyümenin gerçekleşmesi için, cari işlem açıklarının geri ödeme sorunu yaratmayacak borçlanma düzeyinde olması gerekmektedir. Çünkü dış borçlanma arttıkça, özel ve resmi uluslararası finans kurumlarının ekonomi üzerindeki etkisi de artar.

¹Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İ.İ.B.F İktisat Bölümü, (akdemir_s@ibu.edu.tr)

lerinde uluslararası finans kurumlarına güven vermek için özel kesimin borçlarını da üstlenmek zorunda kalmıştır. Ülkemizde cari açıkla dış borç stokundaki artış arasında doğrudan bir ilişki vardır. Cari işlemler açığının finansmanı, borçlanma ve sermaye girişi özellikle sıcak para girişiyle sağlanmıştır. Cari açığın finansmanını sağlayan dış borçlanma ve sermaye girişinde, incelenen dönemde sıkıntı yaşanmamış, bu finansman olanağı yoğun olarak kullanılmıştır. Bu durumda cari işlemler açığını daha da artırmış, bu açıktaki daha fazla borçlanma ve sermaye girişi ile finanse edilmiştir. Bu durumun uzun dönem sürdürülebilirlik olanağı yoktur. Türkiye ekonomisinin kırılabilirliği artmıştır. Demokles'in kılıcı ülkemiz ekonomisi üzerinde sallanmaktadır.

Türkiye'de cari işlemler açığının azalması için, yüksek katma değerli ürünlerin üretilip ihraç edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye, katma değeri ve dünya pazar payı yüksek hedef sektörleri ya da ürünleri belirlemelidir. Ayrıca stratejik bir dış ticaret politikasının uygulanarak, talebin fiyat ve gelir esnekliği yüksek olan ihraç mallarını üreterek, dış piyasalardaki pazar payı artırılmalıdır. Günümüzde ileri teknoloji ürünlerinin dünya pazarındaki payı büyüktür. Bu konuda eğitim ve üretim politikalarının tekrar gözden geçirilerek, ekonominin üretken kapasitesini artıracak yatırımların belirlenmesi gerekmektedir. Araştırma Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin; rekabet üstünlüğü, verimlilik ve ihracat artışı sağlama, gelişmiş ülkelere teknolojik bağımlılığı ve ithalatı azaltması, yabancı sermaye çekme konusunda ekonomiye katkısı vardır. Bu bağlamda Ar-Ge'ye önem verilerek, Endüstri 4.0 projeleri geliştirilerek özellikle yazılım konusunda ihracatçı bir ülke olmak için gerekli olanların yapılması sağlanmalıdır. Bunlara ek olarak; Türkiye'nin, marka ve moda olan tekstil ve hazır giyim, makine, taşıt araçları, otomotiv, elektrikli-elektronik cihaz, makine, demir-çelik ve gıda sanayinde de rekabet gücünü artırması önem arz etmektedir. Cari açığın finansmanı için kullanılan dış borçlanma ve kısa vadeli sıcak para akımlarının azaltılması gerekmektedir. Büyüme dış borçlanma ile değil, ekonominin üretken kapasitesinin artırılmasıyla sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Babaoğlu, B. (2005). Türkiye'de cari işlemler dengesi sürdürülebilirliği. Yayımlanmamış uzmanlık tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası uzmanlık tezi. <http://sanalmuze.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/barisbabaoğlu.pdf>
- Boratav, K. (2007). Türkiye iktisat tarihi 1908-2005. Ankara: İmge Kitabevi, 11. Basım
- Börke Tunali, Ç. (2008). Türkiye'de cari işlemler açıklarının sürdürülebilirliği. Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 163-177. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100809>.
- Corsetti, G. P. Pesenti & N. Roubini (1999). Paper Tigers? A model of the Asian Crisis. (08/05/2018 tarihinde <http://www.nber.org/papers/w6783.pdf>. adresinden ulaşılmıştır).
- Çakmak, U. & Varlık, C. (2007). Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığının sürdürülebilirliği: Meksika örneği bağlamında bir değerlendirme. İktisat İşletme ve Finans- İnceleme Araştırma. 114-135. (25/06/2018 tarihinde <http://www.iif.com.tr/index.php/iif/article> adresinden ulaşılmıştır).
- Debelle, G. & Faruqee, H. (2006). What Determines the Current Account? A Cross-Sectional and Panel Approach. IMF Working Paper No. 96/58, 42.
- Doğan, A. (2006). Asya krizi: Nedenleri ve erken uyarı göstergeleri açısından bir değerlendirme, ekonomik kriz öncesi erken uyarı sistemleri. Halil Seyidoğlu, Rifat Yıldız (Ed.), İstanbul: Arıkan Yayıncılık, 179-210.

Doğruel, A. S. & Doğruel, F. (2010). Türkiye’de cari açık: Temel sorunlar ve dinamikler, küresel kriz çerçevesinde Türkiye’nin cari açık sorunsalı. Turan Şubasat, Hakan Yetkiner (Ed.), Ankara. Efil Yayınevi, 1. Basım. <https://books.google.com.tr/books?id=8MhfDwAAQBAJ&pg=PA51&lpq=PA51&dq>.

Dornbusch, R. & Fischer, F. (1990). Macroeconomics, McGraw-Hill, International Editions.

Edson, H. (2003). Do Indicators of Financial Crisis Work? An Evaluation of an Early Warning System. International Journal of Finance and Economics, 8 (1), 11-53. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/ijfe.197>.

Edwards, S. (2001). Does The Current Account Matter? NBER Working Paper, w8275, 38. (12/01/2018 tarihinde <http://www.nber.org/papers/w8275.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

Freund, C. L. (2000). Current Account Adjustment in Industrialized Countries, Board of Governors of the FED International Finance, Discussion Papers, 692.

Göçer, İ. (2013). Türkiye’de cari açığın nedenleri, finansman kalitesi ve sürdürülebilirliği: ekonometrik bir analiz. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8 (1), 213-242.

Göçer, İ. & Mercan, M. (2011). Türkiye ekonomisinde cari açığın sürdürülebilirliği: sınır testi yaklaşımı. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 562 (48), 35-51,

Labonte, M. (2005). Is the U.S. Current Account Deficit Sustainable? CRS Report for Congress, 13, December.

Mañcellari, A. & Xhepa, S. (2003). Sustainability Of Current Account Balance. 1-23. (09/02/2018 tarihinde www.bankofalbania.org/web/pub/Macellari_Xhepa_822_1.pdf adresinden ulaşılmıştır).

McGettinger, D. (2000). Current account and external sustainability in the Baltics, Russia and other countries of the former Soviet Union, -Issues in Transition, <http://www.imf.org/external/pubs/nft/op/189/>

Milesi, G. M. & Razin, F. A. (1996a). Sustainability of Persistent Current Account Deficits, NBER, WP, 5467. (19/04/2018 tarihinde <http://www.nber.org/papers/w5467.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

Milesi, G. M. & Razin, F. A. (1996b). Current – Account Sustainability, Princeton Studies in International Finance, No:81. (12/11/2017 tarihinde https://www.princeton.edu/~ies/IES_Studies/S81.pdf adresinden ulaşılmıştır).

Milesi, G. M. & Razin, F. A. (1997). Sharp Reductions in Current Account Deficits: An Empirical Analysis, IMF Working Paper Series, No:WP/97/168.

Mishkin, F. S. (2009). Is Monetary Policy During Financial Crises? NBER Working. Paper 14678. <http://www.nber.org>.

Moon, B. E. (2000). Reconsidering Outward Oriented Development After The Asian Financial Crisis. (08/02/2018 tarihinde <http://www.lehigh.edu/~m05/deficits/conference.dratt.ISA2000.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

Obstfeld, M. & Rogoff, K. (1996). Foundations of International Macroeconomics, MIT Press, Boston.

Öztürk, S. & Gövdere, B. (2010). Küresel finansal kriz ve Türkiye ekonomisine etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (15), 377-397.

Radelet, S. & Sachs, J. (2000). The Onset of the East Asian Financial Crisis in Krugman, P. (eds), Currency Crises, NBER and Chicago University Press.

Roubini, N. & Wachtel, P. (1998). Current Account Sustainability in Transition Economies. (01/05/2018 tarihinde <http://www.nber.org/papers/w6468.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

Salvatore, D. (2013). International Economics, 11th ed. 1 online resource, ISBN 978-1-118-17793-8 (cloth) 1. International economic relations. I. Title. HF1411 337–dc23 2012044493.

Sighvatsson, A. (2001). The current account deficit in an international and historical context, Central Bank Of Iceland Monetary Bulletin, [https://www.cb.is/library/Skraarsafn---EN/FromOldWeb/Acrobat-\(PDF\)/mb011_4.pdf](https://www.cb.is/library/Skraarsafn---EN/FromOldWeb/Acrobat-(PDF)/mb011_4.pdf).

Şubasat, T. (2010). Türkiye’nin cari açık sorunu: nedenler ve çözümler. İktisat ve Toplum Dergisi, 1, 26-34.

Taylor, A. M. (2002). A Century of Current Account Dynamics, NBER Working Paper Series. (10/02/2018 tarihinde <http://www.nber.org/papers/w8927.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

Telatar, O. M. & Terzi, H. (2010). Türkiye’de, Cari işlemler dengesi ve dengenin sürdürülebilirliği, ekonomi yazıları. Nihal Yayla (Ed.), Pamukkale Üniversitesi Yayınları, No:22. Ankara, 145-169.

Tong, H. & Shang-jin W. (2008). Real Effects of Subprime Mortgage Crisis: Is It a Demand or a Finance Shock?, NBER Working Paper 14205, <http://www.nber.org>

Turan, Z. & Barak, D. (2016). Türkiye’de Cari İşlemler Açığının Sürdürülebilirliği, Niğde Üniversitesi, Email: doganbarak@hotmail.com.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2018). Dış ticaret istatistikleri, tuik.gov.tr.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) (2018). İstatistik Genel Müdürlüğü Ödemeler Dengesi Müdürlüğü, (2007). Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım ve İlkeleri ile Türkiye Uygulaması.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) (2018). Elektronik veri dağılım merkezi, <https://evds2.tcmb.gov.tr>

Uğur, A. A. & Karatay, P. (2009). İkiz Açıklar Hipotezi: Teorik Çerçeve ve Hipoteze Yönelik Yaklaşımlar, *Sosyoekonomi*, 1, p.101-122.

Uygur, E. (2004). Cari açık tartışmaları. *İktisat, İşletme ve Finans*, 19(222), 5-20. (23/06/2018 tarihinde <http://www.iif.com.tr/index.php/iif/article/download/iif.2004.222.5540/2396> adresinden ulaşılmıştır).

Uz, İ. (2015). Cari açıkların sürdürülebilirliği: Kırılğan beşli örneği. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İktisat Anabilim Dalı İktisat Programı. <http://acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11499/592/%C4%B0brahim%20UZ%20HAZ%-C4%B0RAN%202015.pdf>.

Yaman, B. (2003). Uluslararası rezervler, Türkiye için rezerv yeterliliği ve optimum rezerv seviyesi uygulaması, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü yayınlanmamış uzmanlık tezi, <http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/bulentyaman.pdf>.

Yanar, R. & Yücel, F. (2005). Türkiye'de cari işlem açıkları sürdürülebilir mi? Zaman serileri perspektifinden bir bakış. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 483-492. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/50250>.

Yapar Saçık, S. & Alagöz, M. (2010). Türkiye'de cari işlemler açığı sorunu ve borçlanma ile ilişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 113-120. issn: 1309-8020 (online).

Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E. & Özsan, M. (2012). Orta gelir tuzağı'nda çıkış: Hangi Türkiye, Cilt 2, Bölgesel Kalkınma İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri, Türk Girişim ve İş Dünyası Konferansı. (13/05/2018 tarihinde <http://www.turkonfed.org/Files/ContentFile/ogt-raporu-ii-cilt.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

Zanghieri, P. (2004). Current accounts dynamics in new eu members: sustainability and policy issues, CEPII, Working Paper, 7. (11/03/2018 tarihinde https://hip.lisboa.ucp.pt/edocs/cde/2005_2805.pdf adresinden ulaşılmıştır).